

K-G Olin: Öden och Äventyr. Plock ur finländarnas historia i Latinamerika. AB Olimex Oy. Vasa 1992. 295 s.

I Latinamerika bor uppskattningsvis 1500 finländare. Av dessa är endast ett fåtal egentliga emigranter, den största delen är företagsanställda och andra vilka vistas där mer eller mindre tillfälligt. Finländarnas historia i Latinamerika går dock ända tillbaka till tidigare delen av 1800-talet och ansätter till egentlig emigration gjordes vid sekelskiftet. Emigranterna bosatte sig i kolonier, egentligen utopisamhällen: Colonia Finlandesa, Villa Alborado, Penedo. De storstilade försöken misslyckades i allmänhet, och det är egentligen bara i Penedo som den finländska traditionen lever vidare. Där bor ett hundratal människor med finländskt ursprung.

”Öden och äventyr” – K-G Olin’s bok om finländska emigrantöden i Latinamerika är fascinerande läsning. Olin har, journalist som han är, en gudabenådad förmåga att levandegöra historien. Läsvärdheten förstärks av god layout och ett fint bildmaterial.

I boken möter man de mest märkliga levnadsöden, t.ex. Waldemar Becker som stred för Maximilian i Mexiko, Arthur Thesleff, som grundade en finlandssvensk koloni i Argentina och Eero Erkko som hade planer på en stor finsk koloni och militärbas på Kuba.

Dokumentering av emigrationen röner det största intresset bland emigranterna själva och deras ättlingar, och den är svår att popularisera. Olin har emellertid lyckats väl och texten är synnerligen underhållande och förtjänar en bredare publik. Det ligger t.o.m. någonting av skröna över skildringarna. I och för sig bidrar boken inte med så mycket nytt till den egentliga emigrationsforskningen, men som dokumentation är den värdefull. Den plockar fram enskilda personer och öden i ramplyset, vilka tidigare har varit mer eller mindre bortglömda. Materialet som Olin har grävt fram är omfattande och mångsidigt.

Personskildringarna placeras också in i sitt historiska sammanhang. Genom dessa emigranter och äventyrare belyses skeden i såväl Finlands som Latinamerikas historia. Olin visar också hur samhällseliga förhållanden hängde samman med utopiemigrationen. En svårighet med emigrationshistoria av denna typ är bestämma hur stor vikt man skall fästa vid enskilda emigrantöden. Med ett stort antal personskildringar blir det lätt att man inte ser skogen för bara träen. Olin har lyft fram de intressantaste ödena, men att Spöning ägnas så liten uppmärksamhet, förvånar. De idag återstående spillrorna av emigrationen beskrivs på knappa

tre-tio sidor, vilket är väldigt kortfattat. Dagens situation skulle förtjäna en mer ingående beskrivning, särskilt som Olin knappast lider någon brist på kunskap och material.

Som helhet betraktat är ”Öden och äventyr” populariserad historisk emigrantskildring när den är som bäst. Synnerligen läsvärd.

Krister Björklund

Matti Kari: Kansainvälinen sosiaaliturva. SITRAn julkaisusarja nro 124. Painatuskeskus Oy. Helsinki 1993. 238 s.

Näin ETA-sopimuksen aattona monien kaipaama yleisteos kansainvälisestä sosiaaliturvasta on vihdoin totta. Sen on laatinut sosiaali- ja terveysministeriön vakuutusosaston ylitarkastaja Matti Kari. Kirjan kattama kenttä on valtava, siinä voidaan käsitellä vain karkeita yleispiirteitä, ja terminologia on pakosta vain asiantuntijoille aukeava. Silti se on ehdottoman tarpeellinen perusteos, jonka pohjalta vasta voidaan alkaa kansanomaistus.

Aiemmin tietoja kansainvälisestä sosiaaliturvakysymyksistä on ollut todella vaikeata saada. Vaikka sekä Kansaneläkelaitos että Eläketurvakeskus ovat pitäneet ajan tasalla sosiaaliturvasopimus-kansioita, niistä ei ole tiedetty eikä niitä ole ollut helppo saada luettavaksi. Muuten esitetietoutta on ollut vähän, eikä sitä vieläkään ole tarvetta tyydyttämään. Ulkoministeriön toukokuussa 1993 perustaman ”Eurooppa-tiedotuksen” avajaisilaisuudessa kertoi eräs nuori haastateltava tulleen hakemaan tietoja eläkkeiden kartumisesta eri maissa, hän kun aikoi lähteä ETA-maihin töihin.

Miten verrata kansainvälistä sosiaaliturvaa? Maallikoiden sosiaaliturvavertailuja koskevissa keskusteluissa vilahtelee usein kysymyksiä esim. eri maiden kansaneläkkeiden tai sairauspäivärahan määristä. Muiden maiden järjestelmiä luullaan usein samantapaisiksi kuin meidän maassamme. Kuitenkin esim. kansaneläkejärjestelmä on samantapainen vain pohjoismaissa, tosin niissäkin suurin maidenvälisin eroin. Kansaneläkelaitoksen tai Eläketurvakeskuksen kaltaisia sosiaaliturvaa hoitavia laitoksia ei ole muualla. Järjestelmiä onkin paras vertailla niiden antaman turvan ja niitä hoitavien organisaatioiden kautta. Samoin pakollisen turvan ja vapaaehtoisen turvan välinen erottelu on usein paikallaan. Kirjan sosiaaliturvajärjestelmien vertailuja koskevassa osassa kerrotaankin, että kansainvälisestä sosiaaliturvasta puhuttaessa keskitytään aina vain lakisääteiseen ja pakolliseen sosiaaliturvaan, vaikka yksityiset, vapaaehtoiset ja erilaiset

täydentävät vakuutus- tai sosiaaliturvajärjestelyt käytännössä ovat joissakin maissa suurempiakin kuin pakollisessa ja lakisääteisessä turvassa.

Kirja antaa hyvän yleiskuvan, sen pohjalta voi lähteä asiaa selvittämään. Se on eräänlainen maailman- tai Euroopan kartta, mutta siitä näkyvät vain suurimmat päätiät ja kaupungit. Muu on selvitettävä tarkemmilla tiedusteluilla. Saamme myös tietoa siitä, mitä pitäisi kysyä ja mistä kannattaa kysyä. Lisäksi on muistettava, että kirja kertoo vain sosiaaliturvasta, ei muista liikkumista koskevista kysymyksistä. Sosiaaliturvaan on liittynyt olennaisesti esim. Pohjoismainen muuttokirja, jota ei käsitellä, sen liittyessä enemmänkin henkilöljotukseen. Toisaalta kirja kertoo kyllä tuntemattomammista Eläketurvakeskuksesta ja Kansaneläkelaitoksesta saatavista todistuksista.

Teksti ei aukea maallikolle kaikilta osiltaan, sen syvempään avautumiseen tarvitaan apua. Ammatillaisen kanssa kirjan asioita selvitettäessä päästään jo melko hyvään tulokseen. Silloinkin on syytä muistaa kirjan johdannossa esitetty huomautus: "mikään asia tällä alueella ei ole itsestään selvä tai ehdottoman varma." Sillä "vasta käytännöllisten soveltamistoimien kautta saadaan selville, mitä lainsäädäntö eri tilanteissa todella merkitsee". Kirja antaa myös aavistaa, että tarkemmassa selvittelyssä tarvitaan usein myös yhteyksiä kohdemaan sosiaaliturvaa hoitaviin viranomaisiin. Tällöin tietämys kyselseen maan viranomaiskäytännöistä ja kielitaito tulevat kuvaan mukaan.

Miksi kirjan antama yleiskuva ei käytännössä vielä riitä?

Pohjoismainen sosiaaliturvasopimus on ollut voimassa jo pitkään. Tiedämme että turvamme siirtyy mukanaamme, kun muutamme maata. Mutta miten se siirtyy, sitä emme aina voi tietää.

Kirja ei kerro: Suomessa ja Ruotsissa sairauspäiväraha lasketaan "palkan mukaan", mutta täysin eri tavoin. Suomessa "verotuksessa todetuista ansiotuloista" (verotuksessa ilmoitetut tulot ennen vähennyksiä, vähennettynä työtulovähennyksellä). Ruotsissa eräänlaisen palkkataulukon mukaan, ei todellisten ansioiden mukaan.

Kirja kertoo, mutta asiaa ei helposti silti huomaa: Suomalaisella on aina Suomeen muuttaessaan oikeus heti Suomen kansaneläkkeeseen. Hyvä oikeus, mutta se estää samalla vastaanottamasta lähtömaan kansaneläkettä, jota muuten olisi voittoa saada kolme vuotta. Vakuutetun häviö tästä oikeudesta on usein yli tuhat markkaa kuussa. Toisaalta esim. Ruotsin kansalainen voi säilyttää oman maan eläke-edut muualle muuttaessaan.

Kirja ei suoraan kerro, mutta asian voi helposti huomata: Työeläkkeet ansaitaan eri maissa hyvin

eri tavoin. Pohjoismaissa (paitsi Suomessa) on laskettu suhteellisesti enemmän kansaneläkkeen varaan, näissä maissa ansaitut työeläkkeet eivät pääsääntöisesti kartu yhtä hyvin kuin Suomessa. Tanskassa se on kaikkiaan vain 600–1300 markkaa. Siellä eläkeläisen tuloista kansaneläke ja erilaiset etuudet (asumistuki yms.) muodostavat suurimman osan. ETA-lainsäädäntö tuonee osittaisen muutoksen tähän tilanteeseen, silloinhan kansaneläkkeistäkin tulee asumisajoilla "ansaittavia".

Verotuksessa sopimukset takaavat yleensä sen, että kahdesta valtiosta tuloja saava maksaa veronsa aina siihen maahan, mistä tulokin on saatu. Yhdessä maassa verotusprosenttia määrättäessä kuitenkin kaikki henkilön tulot otetaan huomioon. *Kirja ei huomautta:* Tällöin voi pienestäkin tulosta joutua maksamaan suuren veron.

Verotuksellisesti kaksoisasujat voivat joutua pulmaan. Molemmat (tai useat) maat katsovat, että verotettava asuu verotuksen tekevässä maassa. "Valtiovarainministeriöt voivat ns. keskinäisellä sopimuksella ratkaista, kummassa valtiossa henkilö asuu verosopimusta sovellettaessa." *Kirja ei kerro,* että toiseen maahan jo maksetut verot saa takaisin vasta, kun on ensin saanut kummankin maan valtionvarainministeriön asiasta tekemän päätöksen! Lomakkeita siihen on turha lähteä hakemaan, asiakirjat on tehtävä itse.

Tämä lukijan täytyy tietää: Mikä on vapaakirja eläkkeissä? Mitä tarkoittaa eläkkeissä odotusaika? Mikä on sopimusperustainen eläke? Ansiokaton periaatteen voi arvata, että ansiokaton alaiset tulot? (esim. Ruotsin osalta täytyy tietää muutakin.)

Mitä kirja ei kerro, mutta antaa aavistaa: Kun sitten jokin asia menee vinoon eli Ranskassa ansaittu eläke on laskettu väärin, ruotsalainen ilmoitus ei ole kohdallaan, verottajat kohtelevat kaksoiskansalaisina jne., ollaan pulmien edessä. Selvittelety vaativat aikaa, vaivaa, kieli- ja viranomaisaittoa tukuttain. Osassa asioita saa apua, osassa ei. Omat paperit on syytä pitää tallessa ja niiden on syytä olla yksityiskohtaisia, se auttaa eteenpäin. Kirjasta on toki hyvä apu vaikka oltaisiinkin yksityisessä syrjäisen seudun pikkutiellä, sillä se kertoo ainakin lähimmän päätien, joka olisi löydettävä ja jota pitkin on syytä lähteä eteenpäin.

Seuraavaksi tarvitaan vielä yleisille kohdennettuja teoksia, joissa tiedot ovat yksityiskohtaisempia ja joissa otettaisiin huomioon myös muut elämän alueet maasta toiseen muuttaessa. Pohjoismaiden välillä kulkeville tällaisia välttämättömiä, tosin vaikeasti saatavia kirjoja, on julkaissut mm. Pohjoismaiden ministerineuvosto.

Rainer Grönlund